

Summary**N.A.Sivak****Theoretical Approaches to the Problem of Socialization of Future Teachers**

In the article the leading category values of socialization are selected in the different spheres of cognition; two groups of theoretical approaches to the students' socialization of higher pedagogical educational establishment are revealed and analyzed: philosophical-methodological (philosophical, personality oriented, active, competitive) and specifically scientific (sociological, psychological and social pedagogical approaches). The process of socialization of students at higher educational establishment as a subject-objective influence and subject-subject co-operation of a teacher and a student in a pedagogical process is described.

Key words: socialization of students, methodology, students; philosophical, personality oriented, active, competitive, sociological, psychological and social pedagogical approaches.

Дата надходження статті: «25» березня 2013 р.

УДК 371.134+372.45:003.077(045)

Г.О.ТКАЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент;

Г.О.ДОРОШ,

кандидат філологічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Взаємозв'язок методів навчання каліграфічному письму у процесі практичної підготовки майбутніх учителів до роботи з першокласниками

У статті розглядається практична підготовка студентів ВНЗ до навчання письму учнів першого класу, зокрема поєднання таких відомих методів: копіювального, лінійного, тактового, генетичного, аналітико-синтетичного, тому що саме таке використання методів дає можливість майбутнім учителям удосконалювати свій почерк та практично підготуватись до роботи над виробленням каліграфічного та швидкого письма в учнів початкових класів; аналізуються також посібники з каліграфії для студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: каліграфія, генетичний, лінійний, тактовий методи навчання письму, зошит з каліграфії.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Формування в учнів навичок правильного письма – одне з головних завдань, поставлених перед учителем початкової школи. Відомо, що навчити каліграфічно писати набагато важче, ніж правильно, швидко, свідомо читати. При цьому першокласник витрачає значну енергію, зусилля і швидко стомлюється, постійно напружені м'язи пальців викликають надмірне навантаження на руку.

Саме тому майбутнім учителям треба оволодіти каліграфічним письмом у зошиті і на дошці, виявити недоліки у власному почеркові, усунути причини, що їх породжують, оволодіти методикою навчання каліграфічному письму, ознайомитись з нетрадиційними підходами, які значно полегшують процес оволодіння написанням літер та з'єднань.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемою розробки методики навчання каліграфічному письму займалися такі вчені та методисти, як Н.Бондар, І.Кирей, Л.Маркова, О.Прищеп, Н.Проць, В.Трунова, М.Чабайовська. На допомогу учителю прийшли посібники та журнальні статті В.Салієнко, А.Заїки, О.Сафонові, Є.Сарапулової, Л.Шильцової, В.Федієнка, Г.Ткачук та ін.

Формулювання цілей статті... З метою покращення підготовки майбутніх учителів до уроків письма в 1 класі висвітлити доцільність поєднання окремих методів каліграфічного письма, які відомі в історії розвитку цієї науки.

Виклад основного матеріалу... Одним із перших методів письма був копіювальний, або стигмографічний. Він з'явився у Росії у XVIII столітті, хоч навчання письму було досить швидкоплинним, як зазначав І.Ф.Кирей. Бо воно «в школі майже не проводилось». Методика навчання письму проводилась таким чином: учитель писав злегка олівцем учням у зошиті букви у певній послідовності, а школярі механічно наводили їх чорнилом, не вдаючись при цьому до аналізу елементів літер, отже, не формувались свідомі навички і не розвивалось усне мовлення першокласників. Не були вироблені настанови щодо певної послідовності написання великих та малих літер. Письмо викликало певні труднощі в учителя, який повинен написати всі літери в

зошитах для учнів до уроку письма. Учні ж мали певні труднощі, коли приступали до письма букв на дошці.

Пізніше було запроваджено друкування прописів з буквами і словами, позначеними на папері ледь помітними пунктирними лініями. Учні продовжували наводити їх чорнилом. Навчання за цим методом не виправдало себе тому, що по-перше, учні бездумно водили ручкою по готових зразках; по-друге, повільно засвоювали письмо букв, складів, слів; по-третє, їх письмо не було свідомим, а отже, не було впевненості у правильності написання, коли учень сам повинен був прописувати літеру; по-четверте, повільне письмо не сприяло виробленню навичок швидкого письма. Тому цей метод не набув широкого застосування в нашій школі. Ним користуються сьогодні в індивідуальній роботі з першокласниками, яким важко засвоїти конфігурацію літер з певних психофізіологічних причин. Цим методом можна користуватися диференційовано.

Як показали багаторічні спостереження за роботою шестирічних першокласників, у них слабо розвинуті дрібні м'язи руки, повільно відбувається процес перекодування звука в букву чи навпаки. Саме тому в 1978 р. виникла потреба видати для підготовчих класів зошити для письма з друкованою основою, а пізніше і для першокласників. Цей зошит побудований за копіювальним принципом: надруковані пунктиром лінії, елементи букв та окремі букви для підготовчих вправ. Однак перш ніж обводити пунктирні зразки, учні слухають пояснення вчителя, розглядають зразки його написань і тільки тоді спочатку наводять ручкою елементи букв, букви, склади, слова; пізніше – речення. Тільки після цього переходять до самостійної роботи без друкованої основи, зіставляють надруковане з написаним, тобто роблять самоаналіз, що полегшує сприймання структури букв, складу та ін..

У 1981 р. було видано «Зошит з друкованою основою для письма в експериментальних класах» для шестирічних першокласників, потім «Прописи для письма», пізніше «Зошит для письма» для 7-літніх першокласників, що побачив світ у 1983 році [2, с.26].

Лінійний метод прийшов на зміну копіювальному на початку XIX століття. Цей метод полягав у тому, що учні писали в зошиті по лініях графічної сітки (розліновки). Це полегшувало, насамперед, засвоєння правильного написання літер (висоти та ширини букв, їх нахилу, певних інтервалів між буквами, словами; правильне поєднання літер між собою). Саме графічна сітка допомагала вчителю легко пояснити написання будь-якої букви, вона сприяла і розвитку окоміру дитини, виробленню плановості письма. Тому лінійний метод протягом історичного розвитку був пов'язаний з п'ятьма графічними сітками.

Лінійний метод, яким користувалися довгий час, має і свої недоліки. Коли учні вже навчилися повільно писати великі та малі літери, набули навичок похилого письма, тоді сітка зошита гальмує процес письма, надмірно обмежує своїми рамками рух пальців, а густота сітки стомлює зір.

Тактовий, або ритмічний метод широко використовується при навчанні каліграфії в першому класі. Ним користувалися всі наші майстри каліграфії: П.Є.Градобоев, В.С.Гербач, В.А.Саглін, І.Кирей, учителі-практики В.Г.Лук'яненко, Т.П.Гора та ін..

Уже починаючи з першого класу, в учнів проявляються індивідуальні риси в темпі письма: одні пишуть швидше, інші – повільніше. З метою привчити першокласників одночасно закінчувати і вживається тактове письмо. Вчитель поступово привчає дітей переходити від повільного до більш прискореного письма. Але тут слід пам'ятати, що темп письма прискорюється поступово в залежності від того, як учні встигають писати. Тому вчитель не повинен поступатися красою письма заради його швидкості.

Перед тим, як запровадити письмо під такт (під лічбу), вчитель знайомить учнів з написанням тієї чи іншої букви, щоб вони добре засвоїли послідовність цього процесу. Переглянувши фронтально письмо кожного учня, зробивши відповідні виправлення і впевнившись у тому, що написання букви засвоєне, вчитель пропонує далі приступити всім класом до написання цієї букви під лічбу. Лічба дається на ті основні елементи букв, які пишуться зверху вниз, а не на ті, що пишуться знизу вверх (переважно приєднувальні штрихи). Вони до лічби не входять, і завжди пишуться під протяжний звук «і» при лічбі: раз – і, два – і, три – і.

Ритмічний метод найчастіше запроваджується в букварний період, коли у дітей починається формування графічних навичок письма. Він викликає увагу, пожвавлення в роботі і вирівнює темп письма учнів усього класу спочатку в повільному письмі, а потім і в прискореному, привчає до скоропису. Письмо під лічбу допомагає учням установити постійний ритм пальців, необхідний для написання цілого ряду букв чи слів. Воно запобігає також поривчастим і поспішним рухам руки, що є причиною неохайного і брудного письма.

Тактовий метод можна запроваджувати залежно від ходу уроку, але не більше 5-7 хв., з перервами. Кількість написаних букв є показником швидкості письма кожного учня. Але швидкість письма не повинна впливати негативно на його якість.

Аналітико-синтетичний метод застосовується в школах при навчанні грамоти за букварем. За цим методом навчання письма проходить у тій послідовності, яка подається в букварі для навчання читання, а не за порядком складності написання букв, оскільки навчання читання і письмо відбуваються одночасно.

Генетичний метод має такі особливості:

- 1) написання букв з попереднім письмом їх елементів;
- 2) написання букв вивчається не за алфавітом, а за порядком зростаючих труднощів у їх написанні;
- 3) навчання будується на основі генезису, тобто утворення кожної наступної букви приєднанням нового елемента до попередньої букви, попереднього головного елемента, що лежить в основі нової групи букв.

Курс «Каліграфія з методикою навчання» займає особливе місце в системі фахової підготовки учителів початкових класів. На жаль, на цей предмет у ВНЗ I-II рівнів акредитації відведено всього 54 години (більшість на самостійну роботу).

Велику допомогу студентам надає посібник М.Чабайовської «Єдині зразки каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр» (2010) [3]. В основу його створення покладено положення методичних листів МОН України: «Основні технічні характеристики форм рукописних букв українського алфавіту для використання в загальноосвітніх навчальних закладах України» від 18 липня 2003 р.; «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з окремих предметів у системі початкової загальної освіти» від 20 серпня 2008 р., у яких зазначено основні зміни, що відбулися в сучасній школі в системі каліграфічного письма, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти.

Посібник повністю зорієнтований на нову мету шкільної мовної освіти – формування й удосконалення умінь і навичок учнів щодо володіння українською (державною) мовою як в усній, так і в писемній формах її вияву. Також він є важливим чинником інтелектуального розвитку особистості майбутнього вчителя, стимулом творчої самореалізації індивідуальності.

Навчально-методичний посібник розроблено відповідно до програми з дисципліни «Каліграфія з методикою навчання в початковій школі освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Саме цей посібник подає уніфіковану графіку та методичний апарат написання цифр, букв та їх з'єднань, оскільки на сьогоднішній день відомо більше 10 прописів до Букварів різних авторів, графіка яких має суттєві відмінності.

На відміну від школи, де навчання письму відбувається за аналітико-синтетичним методом і йде паралельно з уроками читання, у ВНЗ використовується генетичний метод навчання письму. Усі букви поєднано у групи на основі генезису, що значно полегшує процес навчання.

До першої групи належать малі букви, що складаються з прямих ліній із заокругленням внизу, вгорі, вгорі та внизу, довгих і коротких петель та крапок. Це такі букви: і, ї, и, ш, г, ґ, п, т, р, у, л, м, н, ц, щ.

До другої групи належать малі букви, що складаються з овалів, лівих та правих півовалів, довгих петель та коротких штрихів. Це такі букви: о, а, ю, б, д, ф, я, с, е, х, ж, з, в, ь, к, ч.

До першої групи належать великі букви, що складаються з прямих ліній із заокругленням внизу, вгорі та внизу, петель, довгих горизонтальних ліній, коротких прямих штрихів та крапок. До цієї групи належать букви: І, Ї, Й, Ч, У, Ц, К, Г, Л, М, А, Т, Н.

До другої групи належать великі букви, що мають такі елементи: овали, ліві та праві півовали, петлі та прямі горизонтальні штрихи: О, Ю, Ф, Я, С, Х, Ж, Е, Є, З, В, Б, Р, Д.

Послідовність у навчанні за генетичним методом студентів ВНЗ каліграфії така:

1. Викладач робить поелементний аналіз букви, називає кількість елементів і їх назву, пише на дошці цілу букву, одночасно детально її коментуючи.
2. Викладач пише на дошці окремо перший елемент і ще детальніше пояснює назву, величину, форму і розміщення цього елемента в рядку зошита в дві горизонтальні рядкові лінії з рідкими контрольними похилими лініями.
3. Студенти пишуть в зошитах два-три елементи букви, а коли цей елемент вже відомий з попередньої букви, то його можна написати лише один раз.
4. Студент пише на класній дошці другий елемент букви, пояснює його, а потім всі пишуть цей елемент.
5. Після перевірки написання елементів викладач пише на дошці букву в цілому, а студенти – в зошитах.
6. Коли студенти засвоять букву, тоді викладач пише на дошці слова з цією буквою і дає завдання учням написати їх у зошитах.

7. Перевіряючи написання слів, викладач пише на класній дошці речення, де є слова з виучуваною буквою, а студенти – в зошитах. Наступні речення викладач диктує студентам, а вони пишуть у зошитах.

Якщо студенти навчилися писати малу букву, то треба, за можливістю, підбирати такі слова, щоб ця буква була на початку, в середині та в кінці слова, щоб вона поєднувалася з наступним прямим, овальним чи півовальним елементом та буквами л, я, м, якщо вони вже вивчені на попередніх уроках [1, с.11–12].

У 2009 р. М.Чабайовською видано зошити з каліграфії для студентів зі спеціальності «Початкова освіта» [4]. У них подано написання великих та малих букв українського алфавіту, а також цифр за інноваційними технологіями. Формування навичок письма ґрунтується на поєднанні різних методів навчання каліграфії: генетичного, лінійного, копіювального, ритмічного (тактового).

У вищих педагогічних навчальних закладах пропонується застосовувати генетичний метод в оволодінні письмом букв нової графіки, згідно з яким написання літер базується на основі генезису.

Важливим є те, що навчальний посібник такого типу, призначений для студентів вищих педагогічних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації спеціальності «Початкове навчання», створено в Україні вперше.

У ньому вміщено завдання, завдяки яким можна виправити вади власного почерку, навчитися каліграфічно писати, щоб у майбутньому використати набуті практичні навички у педагогічній діяльності.

Мовний матеріал (вислови видатних письменників, педагогів тощо) сприятиме формуванню особистості майбутнього вчителя початкових класів, який досконало володіє українською мовою. Зазначимо, що написання букв українського алфавіту та цифр відповідає методичному листу Міністерства освіти та науки України «Єдині зразки каліграфічного написання цифр, українських та російських букв та їх з'єднань» (Протокол №8/2 від 18.07.2003 р.)

Слід наголосити, що «Зошит з каліграфії» є посібником нового типу, який відповідає завданням, що стоять перед сучасними вищими педагогічними навчальними закладами у підготовці вчителів початкових класів високого кваліфікаційного рівня, його видруковано з грифом «Рекомендовано МОН України як навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів»

Висновки... Отже, доцільне поєднання генетичного, ритмічного, копіювального, аналітико-синтетичного методів у процесі вивчення дисципліни «Каліграфія з методикою викладання» виробляє вміння правильно й послідовно коментувати написання елементів букв, самі букви та їх з'єднання; каліграфічно писати склади, слова та речення з виучуванням буквами; координувати каліграфічні навички, формуючи початкові вміння ритмічного безвідривного письма в межах можливого; дає можливість практично підготуватися до роботи над виробленням каліграфічного почерку в учнів початкових класів, навчити правильному, каліграфічному та швидкому письму; ознайомити з інноваційними педагогічними технологіями навчання каліграфії в початковій школі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Каліграфія : посіб. для студ. факультету початкового навчання / укл. Ткачук Г. О. – Хмельницький : Вид-во ХГПІ, 2003. – 44 с.
2. Кирей І. Ф. Методика викладання каліграфії в початковій школі : навч. посіб. / І. Ф. Кирей, В. А. Трунова. – К. : Вища школа, 1994. – 143 с.
3. Чабайовська М. І. Єдині зразки каліграфічного письма букв українського алфавіту та цифр : навч.-метод. посіб. / М. І. Чабайовська. – Тернопіль : Мальва – ОСО, 2009. – 116 с.
4. Чабайовська М. І. Зошит з каліграфії в II частинах / М. І. Чабайовська. – Тернопіль : Мальва – ОСО, 2009. – 56 с.

Анотація

Г.А.Ткачук, Г.А.Дорош

Взаимосвязь методов обучения каллиграфическому письму в процессе практической подготовки будущих учителей к работе с первоклассниками

В статье рассматривается практическая подготовка студентов вузов к обучению письму учащихся первого класса, в частности сочетание таких известных методов: копировального, линейного, тактового, генетического, аналитико-синтетического, так как именно такое использование методов дает возможность будущим учителям совершенствовать свой почерк и практически подготовиться к работе над выработкой каллиграфического и быстрого письма у учащихся начальных классов; анализируются также пособия по каллиграфии для студентов педагогических вузов.

Ключевые слова: каллиграфия, генетический, линейный, тактовый методы обучения письму, тетрадь по каллиграфии.

Summary

H.O.Tkachuk, H.O.Dorosh

Interaction of Methods of Calligraphic Writing Teaching in the Process of the Prospective Teacher's Practical Training for Work with First-Formers

Practical training of the students institutions of higher education for teaching first-formers writing is considered in the article, particularly the optimal combination of such well known methods as: copying, lineal, rhythm, genetic, analitic-synthetic, because such usage of methods allows future teachers to master their style to prepare practically to the work on making primary pupils' handwriting calligraphic and quick; also the visual aids on calligraphy for students of pedagogical higher educational establishments are analyzed.

Key words: calligraphy, genetic, linear, rhythm methods of teaching writing, exercise book on calligraphic writing.

Дата надходження статті: «6» лютого 2013 р.

УДК 372.808.3

Г.О.ТКАЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент;

В.І.ЧЕРВІНСЬКА,

студентка

(м.Хмельницький)

Роль емоційної та експресивної функції слів у навчанні та вихованні школярів

У статті розглянуто роль емоційно забарвлених слів, зокрема їх важливість для збагачення і увиразнення мовлення, емоційного пізнання дійсності, а також впливу на читача, слухача, співрозмовника, пропонується зміст теоретичного матеріалу для опрацювання на уроках української мови з метою ознайомлення учнів з таким специфічним пластом лексики, її типами, стилістичними функціями. Зазначено, що в учнів слід виробляти вміння пояснювати значення емоційно забарвлених слів, визначати їх функції у тексті, добирати і доречно вписувати у мовленні емоційно забарвлені фразеологічні одиниці та демінутивну лексику.

Ключові слова: емоції, експресивна лексика, демінутивна лексика, увиразнення словника, образність мовлення.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Емоційна та експресивна функції слова забезпечують передачу лексемами емоцій та почуттів мовця.

У висловлюваннях емоційна лексика створює відповідну семантику тексту, забезпечуючи емоційний ефект. «Слова є одночасно і знаком думки мовця, і ознакою всіх інших психічних переживань, що входять у завдання і наміри повідомлення. Експресивна оцінка нерідко визначає вибір і розміщення всіх основних смислових елементів висловлювання», – писав В.В.Виноградов [1, с.18].

Цей специфічний пласт української лексики служить засобом увиразнення мовлення, забезпечує емоційний вплив та емоційне сприйняття дійсності. Саме тому на уроках української мови повинна цілеспрямовано проводитись робота над таким типом лексики.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати роль та доцільність використання емоційно забарвленої лексики у кожному із стилів мови.

Аналіз досліджень і публікацій... У мовознавстві існують різні думки щодо місця емоційної лексики у словниковому складі української мови та її ролі у мовленні. Великого значення виховній силі зазначеної лексики надавали В.Виноградов, М.Жинкін, Л.Кольберг. Критерії виділення емоційно забарвленої лексики та її роль в художніх текстах досліджували Н.Бойко, Г.Ткачук, формуванню емоційно – почуттєвої сфери учнів за допомогою слова присвятили статті Т.Шевчук, Г.Ткаченко. Майстерно використовував емоційно забарвлену лексику у своїх творах В.Сухомлинський, який переконливо довів вплив слова на емоційний стан дітей, на їхнє ставлення до прочитаного, на збагачення соціального досвіду, на формування найтонших порухів душі, виражених у слові [3, с.17–19].

Виклад основного матеріалу... Надаючи великого значення виховній силі емоційних слів психолінгвіст М.І.Жинкін писав: «Давно відомо, що за певних умов словесний вплив на людину може викликати в неї таку сильну емоційну реакцію, що слід її залишитися надовго, а інколи і на все життя» [2].